

Zakład Historii Gospodarczej i Myśli Ekonomicznej
Wydziału Ekonomicznego UMCS

Małgorzata BIERNACKA

**Finansowanie zakładów opiekuńczych
Lubelskiego Towarzystwa Dobroczynności
w latach 1919—1939**

Financing the Almshouses of the Lublin Charitable Society
Between 1919 and 1939

Obecnie, w dobie lat 90. opieka społeczna stała się jakże modnym i jakże drażliwym tematem. Brak kompleksowego programu w tej dziedzinie sprawił, że działania stały się raczej doraźne, o charakterze jednorazowych akcji. Jednocześnie chroniczny niedosyt funduszy przyczynił się do powrotu metod przedwojennych, szukania sponsorów i działalności opiekuńczej.

Powstało ostatnio wiele fundacji charytatywnych i towarzystw dobroczynnych wspomagających dzieci, chorych i innych potrzebujących. Zjawisko to, zresztą pozytywne, inspirowane do poszukiwania wzorów w przeszłości. Między innymi Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności — przed wojną największa na naszym terenie instytucja charytatywna — jest dobrym wzorem dla obecnie działających, a w każdym razie może podsunąć jakieś pomysły.

HISTORIA LUBELSKIEGO TOWARZYSTWA DOBROCZYNNOŚCI

Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności wywodzi się z tymczasowego przedsięwzięcia filantropijnego, jakim był powstały w 1814 roku Komitet pomocy dla żołnierzy armii napoleońskiej w Lublinie. Po zakończeniu działalności Komitetu, jego założyciel — prezes Rady Obywatelskiej Departamentu — Wincenty Grzymała¹ wysunął propozycję przekształcenia go w instytucję pomocy społecznej o charakterze stałym. W taki oto sposób 12 lutego 1815 roku rozpoczęła się w Lublinie działalność Towarzy-

¹ Sprawa z działań Towarzystwa Dobroczynności w Lublinie 1815—1816, WAPL, Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności, sygn. 30; Cz. Kępski, *Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności (1815—1952)*, Lublin 1990, s. II.

stwa Dobroczyńności.² Z tego roku pochodzi pierwszy statut organizacyjny, określający główne cele i metody działania. Jego twórcy wzorowali się na wcześniejszym statucie Towarzystwa Dobroczyńności w Warszawie.³ Statut Towarzystwa został zatwierdzony 22 VIII 1817 roku przez Komisję Spraw Wewnętrznych i Policji. Zgodnie z nim Towarzystwo działało w granicach Lublina i województwa lubelskiego, sprawując opiekę jedynie nad ludnością cywilną wyznania chrześcijańskiego.

Towarzystwo mogło skupiać nieograniczoną liczbę członków obojga płci, wszystkich klas społecznych i stanów. Członkiem mógł zostać każdy, kto zobowiązał się do przestrzegania statutu oraz składania ustalonych opłat. Zależnie od wysokości składki statut rozróżnia: fundatorów, członków tytularnych i członków czynnych. Za wybitne zasługi dla Towarzystwa nadawano tytuł członków honorowych. Stałe składki członków były tylko jednym ze źródeł dochodów. Pozostałe stanowiły ofiary jednorazowe, zapisy wieczyste, legaty, dochody z widowisk, zabaw publicznych czy koncertów organizowanych przez Towarzystwo, kwesty, ofiary ze skarbonek i inne.

W myśl i na mocy postanowień pierwszego statutu najwyższymi władzami Towarzystwa było Zgromadzenie Ogólne członków, Zarząd Towarzystwa, Rada Gospodarcza i Komisja Organizacyjna. W skład zarządu wchodził: prezes, podskarbi, sekretarz, trzech zastępców oraz protektorowie, którymi początkowo byli biskupi: chełmski, lubelski i kielecki. Organy te wybierane były przez Zgromadzenie Ogólne spośród wszystkich jego członków, jedynie prezes mógł być wybrany tylko spośród członków fundatorów.

Pierwszym prezesem został Adam Kazimierz Czartoryski. W skład pierwszego zarządu weszli także Antoni Racziński (zastępca), Adam Umieniecki (podskarbi) oraz Kajetan Morykoni (sekretarz).⁴ Zarząd i Rada Gospodarcza, będąca głównym motorem działalności Towarzystwa, były obowiązane do składania dokładnych sprawozdań przed Zgromadzeniem Ogólnym. Były one składane corocznie, a od 1853 roku także regularnie publikowane.

W czasie działalności Towarzystwa trzykrotnie wprowadzano zmiany do statutu. W latach: 1830, 1892 i 1923. W 1830 roku zniesiono funkcje zastępców w zarządzie i zmniejszono skład Rady Gospodarczej. Najważniejszą była zmiana statutu w 1892 roku. Powołano wtedy nowy, oddzielny organ kontrolny — Komisję Rewizyjną. Drugą istotną zmianą było powołanie w miejsce dotychczas funkcjonujących Zarządu Towarzystwa i Rady Gospodarczej jednego organu — Zarządu. W skład Zarządu weszli: prezes, zastępca, sekretarz, skarbnik i ośmiu członków. Wprowadzono też uzależnienie Towarzystwa od władz administracyjnych — wśród członków zarządu zawsze znajdował się Prezydent miasta i przedstawiciel Rady Gubernialnej Dobroczyńności Publicznej. W 1923 roku zniesiono to uzależnienie, resztę postanowień zostawiając bez zmian.⁵

² Nazwa ta obowiązywała do 1846 roku, następnie przekształcono ją na Lubelskie Towarzystwo Dobroczyńności.

³ Sprawa z działań Towarzystwa Dobroczyńności w Lublinie, WAPL, LTD, sygn. 30.

⁴ *Ibidem.*

⁵ Statut LTD z roku 1830, Statut LTD z roku 1892, Statut LTD z roku 1923, WAPL, LTD, sygn. 3, 4, 5.

Dobroczynna działalność LTD znalazła uznanie i poparcie w szerokich kręgach społeczeństwa. Jednakże około 1830 roku — po wyczerpaniu się pierwszych funduszy — groziło Towarzystwu zamknięcie Domu Opieki dla starców i kalek założonego w 1817 r. — jedyne go posiadanego zakładu. Z tej katastrofalnej sytuacji wyprowadził LTD ówczesny prezes Komisji Województwa Lubelskiego — Ignacy Lubowiecki. Propagując cele Towarzystwa wśród najbardziej zamożnych i wpływowych osób w Lublinie i okolicach, pozyskał wśród nich wielu nowych członków. Dzięki ich wkładowi finansowemu zdołano przywrócić równowagę gospodarczą.

Powołany na prezesa w 1852 roku Stanisław Mackiewicz⁶ jeszcze bardziej rozwinął i umocnił wpływy Towarzystwa. Powiększył do około 400 liczbę członków, dzięki czemu dochody wzrosły trzykrotnie. Poczyniono wiele inwestycji opiekuńczych, pomnożono kapitał do ponad 22 000 rubli.

W latach 1860—1880 działalność Towarzystwa przebiegała na tym samym poziomie. Okres największego rozkwitu przypada na lata 1880—1914. W tym okresie na cele Towarzystwa wpłynęło wiele nowych zapisów — w tym kilka kamienic w Lublinie i gospodarstw rolnych na przedmieściach. Pozwoliło to na dalszy rozwój działalności (założenie bezpłatnej kuchni, domu opieki dla dziewcząt, Domu Zarobkowego, kolejnych kilku ochron dla dzieci, a w 1884 roku rozpoczęto akcję kolonii letnich). Liczba członków wahała się w granicach 400—600 osób. LTD było wtedy największą instytucją charytatywną w mieście i województwie. I wojna światowa nie zahamowała działalności Towarzystwa, ograniczono jedynie ilość pensjonariuszy w zakładach LTD.

Największym darem w okresie międzywojennym był zapis Wiktora Michelisa z roku 1926 — Hotel Europejski w Lublinie. Pozwolił on na ponowne ożywienie działalności charytatywnej. Niestety ogólne zubożenie społeczeństwa, kryzys oraz przejęcie niektórych instytucji opiekuńczych i części bodopiecznych Towarzystwa przez rządowy Lubelski Wojewódzki Związek Międzykomunalny Opieki Społecznej (MKZOS) spowodowało zmniejszenie znacznej ilości dochodów. Ostatecznie przed wybuchem wojny LTD posiadało tylko 4 zakłady: salę sierot, dom dla starców i kalek, dom opieki dla dziewcząt i schronisko imieniem małżeństwa Żyszkiewiczów.⁷

W okresie II wojny LTD włączyło się do pomocy na rzecz ludności cywilnej i żołnierzy. Wraz z MKZOS udzielało pomocy stałej ludności gmin i miasta. Po wyzwoleniu, w roku 1944, LTD kontynuowało swą działalność charytatywną. Jednakże nie trwało to długo, bowiem całość kształt opieki społecznej, dla nadania jej jednolitej formy w państwie socjalistycznym został przejęty przez odradzające się państwo. Swoją 137-letnią działalność Lubelskie Towarzystwo Dobroczynności zakończyło w 1952 roku. Decyzję o likwidacji wydało Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie dnia 30 VIII 1952 r. Komitet Likwidacyjny zakończył działalność trzy lata później.⁸

⁶ Kępski, *op. cit.*, s. 22.

⁷ WAPL, LTD, sygn. 39.

⁸ WAPL, LTD, sygn. 42.

FINANSE LTD W LATACH 1918—1939

Działalność Towarzystwa opierała się głównie na ofiarności społeczeństwa oraz pomocy finansowej władz i organów samorządowych. Ofiarność obywateli przejawiała się głównie w dokonywaniu zapisów i aktów darowizny na rzecz LTD, wnoszeniu ofiar pieniężnych i w naturze. Przedmiotem zapisów i darowizn były zazwyczaj sumy pieniężne lub nieruchomości.

Z nieruchomości uzyskanych drogą zapisów, zakupów i darowizn LTD czerpało zyski na finansowanie swojej działalności dobroczynnej. Czysty zysk z nieruchomości był jednak stosunkowo niewielki. Budynki wymagały ciągłych napraw i remontów. Pełna akumulacja kapitału nie miała miejsca, gdyż wszystkie zyski i dochody pochłaniane były przez bieżące potrzeby. Otrzymane sumy pieniężne w większości tworzyły kapitały wieczyste, procenty od nich były przeznaczone na realizację konkretnych przedsięwzięć dobroczynnych.

Przejawem ofiarności społeczeństwa były również sumy pieniężne uzyskane w drodze zbiórek ulicznych, kwest, zabaw i innych imprez, z których dochód przeznaczony był na cele dobroczynne. Dla finansowego wspierania działalności duże znaczenie posiadały też subwencje władz. Gdy załamanie gospodarcze okresu międzywojennego i dewaluacja pogarszały sytuację finansową Towarzystwa, zmuszone ono było zaciągać pożyczki, a nawet ograniczać swą działalność, zamykając niektóre zakłady. W latach 1919—1939 LTD zaciągnęło 10 pożyczek, pozwoliły one na sprawne przeprowadzenie wielu remontów i inwestycji.⁹

Podstawowym obowiązkiem członka LTD było systematyczne opłacenie składek członkowskich. Stanowiły one stałą pozycję w budżecie, wysokość wpływów ze składek można było przewidzieć. Fakt ten miał duże znaczenie przy planowaniu wydatków na lata następne.

Inną stałą pozycją w budżecie były dochody z kapitałów i nieruchomości. Kapitały LTD były tworzone od końca XIX wieku z zapisów testamentowych i darowizn. Z odsetek od kapitałów wieczystych tworzone fundusze dyspozycyjne przeznaczone na poszczególne cele. Wysokość wydatków z funduszy dyspozycyjnych ogółem przedstawia tab. 1.

Tab. 1. Wyплаты z funduszy dyspozycyjnych ogółem w latach 1934—1939
The salaries paid from the disposition funds totally between 1934 and 1939

Rok	Suma (w zł)
1934	27 603,19
1935	19 842,57
1936	20 127,89
1937	16 066,45
1938	25 926,41
1939	12 000,30
Ogółem	121 566,91

Źródło: Na podstawie sprawozdań z działalności LTD, WAPL, LTD, sygn. 30.

⁹ Dane pochodzą z księgi protokółów Walnych Zebrań Członków LTD, WAPL, LTD, sygn. 15.

Jak widać w ciągu jedynie 6 lat wypłaty te osiągnęły ponad 120 000 zł i z reguły utrzymywały się na stałym poziomie od 16 000 do 27 000 zł z wyjątkiem roku 1939, kiedy nastąpiło wyraźne zmniejszenie.

Tabela 2 ilustruje wpływy z tytułu składek członkowskich oraz zysków z odsetek od kapitałów LTD. Tabela nie obejmuje wcześniejszych lat okresu międzywojennego z uwagi na „zamęt walutowy” i inflację marki. Wpływy z zysków od kapitałów ogółem wynoszą ponad 150 000 zł. Składki ogółem to prawie 18 500 zł. Dochody te rozłożone są w poszczególnych latach raczej równomiernie, co miało duże znaczenie przy planowaniu budżetu LTD.

W latach 1919—1939 Towarzystwo było właścicielem 13 nieruchomości. Składało się na nie 8 domów mieszkalnych, gmachy poddominikańskie, Hotel Europejski i 3 majątki ziemskie z zabudowaniami. W większości były one wykorzystywane na potrzeby zakładów dobroczynnych Towarzystwa. Dochody z tych nieruchomości przekazywane były na mieszczące się w nich zakłady.¹⁰ Jak już wspomniano zyski z nieruchomości były stosunkowo niewielkie.

Tab. 2. Wpłaty z tytułu składek członkowskich oraz zysków z odsetek od kapitałów LTD w latach 1925—1939
The salaries paid in virtue of membership fees and the profits from the interests from the capitals LTD between 1925 and 1939

Rok	Składki (w zł)	Zyski (w zł)
1925	1 142,30	930,79
1926	338,20	1 045,41
1927	1 102,—	5 470,57
1928	1 477,35	3 347,71
1929	1 788,90	4 995,80
1930	2 042,35	30 132,38
1931	1 746,30	12 436,49
1932	1 464,80	25 386,40
1933	1 189,25	7 392,97
1934	1 202,35	9 156,26
1935	1 126,70	8 218,56
1936	1 019,35	9 688,01
1937	988,40	7 460,13
1938	1 659,95	8 746,82
1939	168,30	20 428,57
Ogółem	18 456,50	153 836,87

Źródło: na podstawie ksiąg głównych, sprawozdań rocznych z działalności LTD i zeszytów wpłat składek członkowskich WAPL, LTD, sygn. 37, 38, 125, 127, 257.

Na uwagę zasługuje Hotel Europejski stanowiący zapis Wiktora Michelisa z 8 IX 1925 roku. Był on największym zapisem w dziejach Towarzystwa. Wartość odziedziczonego majątku wynosiła 1 034 283 zł. Dzięki dochodom z Hotelu Europejskiego Towarzystwo mogło kontynuować swą działalność w latach 1926—1931 i było to główne źródło dochodów. Od 1932 roku w wyniku kryzysu i wzrostu kosztów eksploatacji zaczęły one spadać, co ilustruje tab. 3. Ogółem zyski z Hotelu Europejskiego wyniosły 395 406,11 zł, co w porównaniu z wyżej wymienionymi stałymi

¹⁰ Sprawozdania z działalności LTD, WAPL, LTD, sygn. 38.

Tab. 3. Zyski z masy spadkowej po Wiktorze Michelisie w latach 1926—1939
The profits from the legacy after Wiktor Michelis between 1926 and 1939

Rok	Suma (w zł)
1926	20 500,—
1927	30 702,12
1928	79 512,30
1929	79 807,10
1930	55 500,—
1931	32 204,18
1932	23 989,80
1933	8 482,98
1934	2 734,94
1935	15 133,69
1936	15 148,18
1937	11 315,37
1938	7 339,55
1939	13 000,—

Źródło: na podstawie rachunków strat i zysków LTD, sprawozdań z działalności LTD, WAPL, LTD, sygn. 38, 257.

dochodami wynoszącymi około 288 500 zł stanowi sumę ogromną i daje obraz hojności testatora. Sam hotel przyniósł prawie 2,3 raza więcej dochodu od sumy składek i zysków od kapitałów porównywanych w tych samych latach.

Poza wymienionymi stałymi źródłami dochodów LTD, Towarzystwo było zasilane ofiarami i zapisami, których jako dochodów nie można było wcześniej przewidzieć, a także korzystało z pomocy państwa w postaci subwencji oraz zaciągało pożyczki.

Wszelkie ofiary na rzecz Towarzystwa można podzielić na 3 grupy: 1) ofiary pieniężne na działalność ogólną, 2) ofiary pieniężne na utrzymanie poszczególnych zakładów, 3) ofiary w naturze.

Suma ofiar pieniężnych na działalność ogólną w całym okresie międzywojennym wyniosła: 8500 koron, 6663 ruble, 207 688 630 marek oraz 38 280,9 złotych.

Zapisy można również podzielić w podobny sposób. W okresie 1919—1939 LTD przyjęło 6 znaczniejszych zapisów na cele ogólne (w tym zapis Wiktora Michelisa) na łączną kwotę 1 347 949 złotych oraz 11 zapisów na rzecz zakładów dobroczynnych w wysokości 49 000 rubli i 29 000 złotych i 3 zapisy na wpisy szkolne i stypendia — łącznie 10 200 złotych plus fundacja stypendialna dla 4 uczniów i 5 szkół.¹¹

Należy także wspomnieć o tak zwanych dochodach niestałych: z imprez, zabaw i kwest. Na początku istnienia Towarzystwa stanowiły one jedno z głównych źródeł utrzymania. Jednak w okresie międzywojennym udział tego typu dochodów w budżecie zmalał. Stanowiły one przeciętnie 10—20% w budżetach poszczególnych zakładów.¹²

Od roku 1924¹³ do 1939 dochody Towarzystwa wyniosły około

¹¹ Zapisy na cele ogólne Towarzystwa, zapisy na salę sierot, zapisy na schronisko dla starców i kalek, zapisy na Wiktoryn, zapisy na stypendia i wpisy szkolne, WAPL, LTD, sygn. 61—75, 84—99, 78—80, 103, 119—121.

¹² Rachunki strat i zysków LTD oraz sprawozdanie z działalności Towarzystwa, WAPL, LTD, sygn. 37, 38, 257.

¹³ Tj. od czasu wprowadzenia złotego polskiego, co umożliwiła dokładne wyliczenie dochodów.

807 000 zł, nie wliczając w to zapisów oraz subwencji przeznaczonych bezpośrednio na poszczególne zakłady.

ZAKŁADY DOBROCZYNNNE TOWARZYSTWA

W okresie międzywojennym LTD miało pod swoją opieką 7 zakładów dobroczynnych i 5 ochron:

1) Zakład wychowawczy dla sierot dziewcząt LTD „Sala sierot św. Józefa”, 2) Schronisko dla starców i kalek, 3) Schronisko dla podupadłych obywateli, rzemieślników i sług im. małżeństwa Żyszkiewiczów, 4) Dom zarobkowy, 5) Schronisko dla moralnie upadłych dziewcząt „Przytułek św. Antoniego LTD” na Wiktoryynie, 6) Ochrona I — ul. Dolnej Panny Marii 6, 7) Ochrona II — ul. Kalinowszczyzna 59, 8) Ochrona III — ul. Foksal, 9) Ochrona IV — ul. Sieroce 11 (od 1933 r. przedszkole LTD), 10) Ochrona V — ul. Dominikańska 1, 11) Dom noclegowy LTD.

Zakład „Sala sierot św. Józefa” powstał w 1855 roku i przeznaczony był dla dziewcząt (w związku z małą liczbą sierocińców zamieszkiwali również chłopcy). Od 1919 roku mieścił się w specjalnie na ten cel wybudowanym budynku przy ulicy Sierocej 11. Przebywały w nim dzieci od 3 do 16 lat, sieroty i półsieroty wyznania chrześcijańskiego, którym rodzina nie była w stanie zapewnić należytej opieki. Był to zakład zamknięty.

Sposób postępowania na terenie zakładu regulował specjalny regulamin wewnętrzny. Przywiązywał on dużą wagę do higieny i właściwego odżywiania, podawał dokładny rozkład dnia wychowanek. Podczas pobytu w zakładzie dzieci w zależności od wieku uczęszczały do przedszkoli LTD lub odpowiednich szkół. Poza zajęciami szkolnymi oraz nauką mogły korzystać z biblioteki, a ponadto służyły pomocą w ogrodzie i szwalni. Personel zakładu był wybierany spośród osób posiadających odpowiednie kwalifikacje zawodowe oraz dobry stan zdrowia. Najczęściej zatrudniane były siostry miłosierdzia „szarytki”. Zakład utrzymywany był przez LTD z dochodów ogólnych, z subsydiów rządowych i samorządowych, a także z ofiar i procentów od kapitałów „Sali Sierot”.

Schronisko dla starców i kalek zostało założone w 1817 r. Od 1912 r. mieściło się we własnych budynkach przy ul. Sierocej 1, a także posiadało swój oddział przy ul. Unickiej 29. Schronisko stanowiło zakład zamknięty. Przeznaczone było dla ubogich starców i kalek obojga płci, wyznania chrześcijańskiego, którzy z powodu starości lub kalectwa nie mogli pracować na swoje utrzymanie. Zakład zapewniał im całkowite utrzymanie, fachową opiekę lekarską i pielęgnarską. Podopieczni byli obowiązani przestrzegać regulaminu. Określał on warunki sanitarne i higieniczne, jakie powinny panować w schronisku, zawierał dokładny rozkład dnia. Zakład utrzymywany był z opłat za pensjonariuszy od osób prywatnych i instytucji samorządowych, z dochodów z własnego gospodarstwa, czynszów za wynajęte lokale, dotacji rządowych, procentów od kapitałów schroniska oraz dopłat LTD. Większość pensjonariuszy stanowiły kobiety. Znaczną część stanowiły osoby dotknięte życiowym kalectwem: głuchonieme, ociemniałe, niedołążne umysłowo, alkoholicy, inwalidzi pracy. Wymagały one stałej i wszechstronnej opieki, co czyniło pracę w zakładzie wyjątkowo trudną.

Schronisko im. Żyszkiewiczów założone zostało w 1905 roku. Mieściło się we własnych pomieszczeniach, w domu przy ul. Rynek 17 w Lublinie, darowanym Towarzystwu przez Franciszka Żyszkiewicza testamentem z 1884 roku z zaznaczeniem, że czysty dochód z tej nieruchomości będzie przeznaczony na założenie i utrzymanie wyżej wspomnianego schroniska.¹⁴

Schronisko składało się z 4 sypialni, jadalni, kuchni, umywalni i 2 ustępów. Pozostałe lokale tej nieruchomości były wynajmowane i stanowiły podstawowe źródło utrzymania zakładu. Poza tym były jeszcze ofiary osób prywatnych i dotacje LTD. Zadaniem zakładu było dostarczenie dożywniej opieki ubogim kobietom powyżej 50 lat, samotnym, nie mogącym pracować z powodu starości, choroby lub kalectwa, Polkom, katoliczkom. W razie śmierci Schronisko było obowiązane sprawić podopiecznej pogrzeb. Pomoc pensjonariuszkom polegała na dostarczeniu im mieszkania, systematycznym wypłacaniu zapomogi pieniężnej na wyżywienie oraz zapewnieniu opieki lekarskiej w razie choroby. Personelu w schronisku nie było. Pensjonariuszki same dokonywały zakupów i sporządzały posiłki, dbały o higienę osobistą oraz czystość zajmowanych pomieszczeń. Zakład ten stanowił oryginalną, stosunkowo tanią i sprawną formę pomocy społecznej. Jednak funkcjonowanie tego typu zakładu możliwe było tylko przy ograniczonej liczbie pensjonariuszek. W schronisku przebywało w roku około 10 osób.

Dom Zarobkowy został powołany do życia w 1894 roku i umieszczony w gmachu byłego klasztoru Dominikanów. Celem zakładu było przede wszystkim dawanie możliwości zarobkowania ludziom dorosłym, poszukującym pracy. Jednak z uwagi na coraz to większe trudności finansowe likwidowano kolejne z 12 warsztatów pracy. Podczas I wojny światowej zamknięto ostatnie i Dom Zarobkowy jako taki stracił swój pierwotny charakter. W 1919 roku w Domu Zarobkowym znajdowały się:

- sierociniec dla bezdomnych dzieci prowadzony przez siostry Miłosierdzia, w którym przebywało 118 dzieci na całkowitym utrzymaniu;
- schronisko dla staruszek, w którym przebywało 30 osób.

Ponadto z pomieszczeń Zakładu korzystały: V Ochrona LTD, Przytułek noclegowy na około 20 miejsc, sale zajęć św. Wincentego à Paulo, w której odbywała się nauka kroju i szycia bielizny, haftu oraz innych robót kobiecych oraz tanie kuchnie prowadzone przez Stowarzyszenie Pani Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. W latach 1919—1931 był to największy zakład dobroczynny Towarzystwa. Dom Zarobkowy posiadał własnych członków, którzy obowiązani byli opłacać składki na jego utrzymanie i pomagać w działalności. Stopniowo jednak ograniczano działalność z powodu trudności finansowych, w 1923 r. zlikwidowano ochronę, w 1929 r. bezpłatną kuchnię. W 1931 roku Dom Zarobkowy przestał formalnie istnieć. Towarzystwo przez kilka lat wynajmowało gmachy na pomieszczenia szkoły powszechnej nr II, a w 1938 r. przekazało je zakonowi Ojców Dominikanów.

Schronisko dla dziewcząt na Wiktoryynie zostało założone w 1896 roku w celu opieki nad kobietami pragnącymi porzucić prostytutkę lub znajdującymi się bez środków do życia i dachu nad głową, aby uchronić je

¹⁴ Regulamin schroniska dla moralnie upadłych dziewcząt, WAPL, LTD, sygn. 6.

Tab. 4. Liczba osób korzystających z zakładów LTD w latach 1919—1939; * numeracja zakładów wg zestawienia: 1 — sala sierot; 2 — schronisko dla starców i kalek; 3 — schronisko im. małż. Żyszkiewiczów; 4 — Dom Zarobkowy; 5 — Wiktoryn; 6 — Ochrona I; 7 — Ochrona II; 8 — Ochrona III; 9 — Ochrona IV; 10 Ochrona V
The amount of people using the institutions LTD between 1919 and 1939; * numeration of the institutions according to the specification

Rok	Liczba wychowanków zakładu *										Razem w roku
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1919	121	120	8	148	50	130	150	150	110	160	1147
1920	126	125	8	186	50	120	100	150	160	170	1195
1921	140	120	8	173	50	90	100	150	180	188	1199
1922	115	129	8	175	50	50	100	100	140	150	1017
1923	136	126	8	181	50	50	100	100	138	—	889
1924	120	135	8	186	50	50	100	—	73	—	722
1925	128	140	7	192	50	47	100	—	70	—	742
1926	120	150	10	192	50	45	100	—	100	—	767
1927	120	149	10	192	35	50	100	—	100	—	756
1928	118	138	10	192	55	50	100	—	100	—	743
1929	120	144	9	162	33	60	100	—	100	—	728
1930	110	149	10	170	40	50	100	—	100	—	729
1931	110	115	10	190	40	100	100	—	100	—	765
1932	95	108	10	—	50	100	100	—	100	—	563
1933	94	104	10	—	48	—	—	—	64	—	320
1934	82	103	11	—	46	—	—	—	80	—	322
1935	72	100	10	—	50	—	—	—	50	—	282
1936	74	100	11	—	56	—	—	—	40	—	281
1937	75	108	11	—	62	—	—	—	40	—	296
1938	98	130	10	—	75	—	—	—	50	—	363
1939	87	135	11	—	50	—	—	—	40	—	323

Źródło: na podstawie sprawozdań z działalności zakładów WAPL, LTD, sygn. 338, 344, 352, 375, 378, 387.

przed prostytutką.¹⁵ Był to zakład opieki zamkniętej. Przyjmowano do niego dziewczęta wyznania chrześcijańskiego w wieku 14—20 lat. Od 1902 roku zakład mieścił się przy ul. Lubartowskiej 78 (kolonie Wiktoryn). Obliczony był na 50 osób i około tyle w nim przebywało (patrz tab. 4). Jednakże nie przestrzegano regulaminowego wymogu wieku i np. w 1937 r. przebywało w zakładzie 27 kobiet powyżej górnej granicy wieku w tym 2 powyżej 50 lat. W zakładzie mieszkały też dziewczęta od 9 do 13 lat oraz upośledzone fizycznie i umysłowo. Pobyt w zakładzie miał wpływać na moralną poprawę i przystosowanie do życia w społeczeństwie. W tym celu stosowano różne formy wychowawcze, np. pogadanki religijne i moralne. Najważniejszym czynnikiem wychowawczym miała być praca. Pensjonariuszki pracowały po 7,5 godziny dziennie w wybranych działach. Teren zakładu mogły opuszczać jedynie za pozwoleniem kierowniczk. Fundusze na utrzymanie zakładu czerpane były z dochodów osiąganych z własnego gospodarstwa rolnego i ogrodniczego, pracowni kopiarskiej, szwalni i pralni, z ofiar i subsydiów, dotacji LTD. Przy czym dochody własne stanowiły ponad 80%, subwencje 3—5%, dotacje LTD jedynie 3—5%.

¹⁵ Sprawozdania LTD, regulamin schroniska, WAPL, LTD, sygn. 6, 38.

Ochrony LTD przeznaczone były dla dzieci obojga płci z ubogich rodzin chrześcijańskich, których rodzice zajęci byli pracą zawodową. Ich zadaniem było roztaczanie opieki nad zachowaniem, rozwojem fizycznym, moralnym i umysłowym dzieci w wieku 3—7 lat. Opieka nad dziećmi trwała w dni powszednie od 7.00 do 15.00. We wszystkie niedziele i uroczyste święta katolickie ochrony były nieczynne. Wakacje trwały przez lipiec i sierpień. Dziećmi zajmowały się ochraniarki, przeważnie były to siostry miłosierdzia. Dzieci w ochronach spędzały czas na zabawach, rysowaniu, nauce katechizmu, pogadankach historycznych, nauce czytania, pisania i rachunków. Raz lub dwa razy dziennie dzieci dostawały gorący posiłek. Ilość i jakość posiłków zależne były od zasobów finansowych, jakimi dysponowały ochrony. Najbiedniejsze dzieci czasami zaopatrywane były w buty, odzież i bieliznę pochodzące z ofiar.¹⁶

Ochrony utrzymywane były głównie z dotacji LTD, a także z ofiarności społeczeństwa, subsydiów Urzędu Wojewódzkiego, procentów od kapitałów wieczystych oraz opłat matek. W latach 1919—1922 funkcjonowało 5 wcześniej wspomnianych ochron. Z powodu braku funduszy na prowadzenie ochron w roku 1922 zlikwidowano ochronę V, a w roku następnym ochronę III. Podobna sytuacja powtórzyła się w 1933 roku, kiedy to Towarzystwo zmuszone było przekazać ochrony I i II pod Zarząd Lubelskiego Wojewódzkiego Międzykomunalnego Związku Opieki Społecznej. Od tego momentu pod Zarządem LTD znajdowała się Ochrona IV przemianowana na prywatne przedszkole LTD. Niestety ilość dzieci korzystających z opieki przedszkola była niewspółmiernie mała do ilości dzieci korzystających z ochron w latach poprzednich (patrz tab. 4).

Dom noclegowy LTD funkcjonował od 1 I 1939 roku. Mieścił się we własnym budynku przy ul. Sierocej 4A w Lublinie. Był to zakład opieki częściowej przeznaczony na noclegi dla biednych mężczyzn powyżej 18 lat. Mógł jednorazowo przemocować 40 osób. Do prowadzenia zakładu sprowadzono z Krakowa Braci Albertynów. Oni objęli całkowitą bezpośrednią opiekę nad domem i przebywającymi w nim osobami. Każdy zgłaszający się do zakładu za 20 gr otrzymywał nocleg i śniadanie, a za dodatkową opłatą kolację. Ubodzy, którzy nie mieli czym zapłacić za nocleg i posiłek dostawali je za darmo.

W 1939 r. zakład udzielił 17 764 noclegów, w większości bezpłatnych oraz wydał 11 003 bezpłatne posiłki. Na utrzymanie zakładu wydano w tym czasie 9725,68 zł. Ponad połowę dochodów stanowiły dopłaty LTD. Pozostałą część dochodów stanowiły opłaty za wydane posiłki i udzielone noclegi, nieliczne ofiary oraz dochód z 2 zabaw tanecznych zorganizowanych przez Zakład.¹⁷

Dom Noclegowy był jedyną tego typu placówką na terenie Lublina. O potrzebie jego powstania może świadczyć ilość udzielonych noclegów. Szczególnie duże znaczenie dla bezdomnych posiadał on w okresie jesienno-zimowym, kiedy to z usług jego korzystało najwięcej osób.

Liczbę osób korzystających w poszczególnych latach z zakładu ilustruje tab. 4. Od roku 1919 do 1922 (czyli zamknięcia Ochrony V) LTD rokrocznie udzielało pomocy zorganizowanej w zakładach dobroczynnych

¹⁶ Regulamin ochron LTD, WAPL, LTD, sygn. 6.

¹⁷ Sprawozdanie finansowe z działalności „Domu Noclegowego”, WAPL, LTD, sygn. 388—391.

Tab. 5. Wydatki na poszczególne zakłady dobroczynne LT DW latach 1925—1939;
(objaśnienia jak w tab. 4)
The expenditures on particular charity institutions LTD between 1925 and 1939
(explanations like in Table 4)

Rok	Wydatki w zł w zakładach										Razem w roku
	1	2	3	4	5	6	7	10			
1925	36 165,11	45 487,03	3 371,95	47 260,62	10 202,46	2 968,11	4 234,—	6 069,18	155 758,46		
1926	40 403,80	47 496,12	5 489,70	51 931,38	16 509,27	3 380,75	4 603,53	6 757,60	176 572,15		
1927	54 858,40	60 996,31	6 165,36	68 656,82	13 582,90	3 610,44	4 689,—	5 472,54	218 031,77		
1928	63 194,07	66 887,60	6 078,86	72 976,11	24 143,87	3 477,40	4 537,33	6 404,75	247 699,99		
1929	61 787,23	58 948,52	6 810,71	95 984,31	19 854,14	3 827,13	4 683,03	7 069,87	258 664,94		
1930	47 435,17	65 154,45	7 383,57	139 175,35	40 837,14	5 190,06	5 718,81	7 236,97	328 096,11		
1931	57 399,76	54 774,16	6 970,58	101 513,47	31 552,06	5 057,69	5 208,03	5 475,06	257 986,22		
1932	41 241,35	53 561,14	6 377,58	—	31 309,82	5 259,23	5 096,91	5 303,96	148 149,99		
1933	39 191,01	43 456,82	8 756,32	—	30 827,50	—	—	2 676,83	124 908,48		
1934	43 611,74	46 392,18	2 100,—	—	28 913,41	—	—	2 287,60	123 304,93		
1936	40 588,44	38 155,52	2 494,03	—	22 334,40	—	—	2 243,09	103 795,48		
1935	36 420,14	39 788,27	2 394,69	—	34 739,93	—	—	2 462,21	115 825,24		
1937	50 089,30	41 838,44	2 253,72	—	29 175,92	—	—	2 441,24	125 798,62		
1938	66 616,20	60 685,27	2 763,81	—	47 304,87	—	—	3 391,51	180 761,66		
1939	53 140,63	68 914,13	1 102,51	—	34 248,79	—	—	2 152,62	159 558,68		
Razem na zakład	732 143,35	792 235,96	70 513,39	577 498,06	415 481,48	32 770,81	38 770,64	67 465,03	2 724 912,20		

około 1000 do 1200 osobom (w przeważającej większości dzieciom — ochrony i sierocińce). Od 1922 roku z opieki LTD korzysta około 900 osób, po zamknięciu kolejnej ochrony — około 730—770. W latach 1931 (likwidacja Domu Zarobkowego) i 1932 (zamknięcie Ochrony I i II) następuje gwałtowny spadek osób korzystających z opieki do około 300. Stan ten utrzymuje się do 1939 roku. W tym roku sytuacja zmienia się, gdyż zaczyna funkcjonować Dom Noclegowy, który udzielił pomocy prawie 18 000 osób w ciągu tego roku (17 764 noclegi i 11 003 darmowe posiłki).

Tabela 5 przedstawia wydatki poszczególnych zakładów w latach 1925—1939. Niektóre z obiektów przestały już w tym czasie funkcjonować, jednak ograniczenie czasowe tabeli wynika z tego, iż wcześniej obowiązujące waluty: rubel, korona, a zwłaszcza marka polska ulegały tak gwałtownej inflacji, że sumowanie wcześniejszych wydatków w tej sytuacji byłoby tylko zaciemnianiem obrazu i uniemożliwiłoby analizę. Dlatego ograniczenie to wydaje się słuszne.

W sumie wydatki te, nie wliczając Domu Noclegowego (brak danych) wyniosły ponad 270 000 zł. Największe wydatki miały schronisko dla starców i kalek oraz „sala sierot” — jako dwa największe zakłady Towarzystwa działające przez cały ten okres. Stosunkowo duże wydatki miał Dom Zarobkowy, który działając w omawianym okresie siedem lat wydał ponad 570 000 zł, co stanowi około 70% kosztów utrzymania schroniska dla starców i kalek. Dom Zarobkowy był jednak największym zakładem Towarzystwa w dziejach jego istnienia. Najmniejsze wydatki miało schronisko im. Żyszkiewiczów, a to z uwagi na oszczędnościową jego formę (brak personelu, własny lokal). Jednakże biorąc pod uwagę dane z tab. 4 i 5 to średni roczny koszt utrzymania jednej przeciętnej osoby wyniósł w schronisku im. Żyszkiewiczów około 475 zł, a w schronisku dla star-

Tab. 6. Dotacje LTD z funduszy ogólnych na niektóre z zakładów Towarzystwa w latach 1925—1939
Grants of LTD from the general funds for certain institution of the Society between 1925 and 1939

Rok	„Sala sierot”	Schronisko dla starców i kalek	Dom Zarobkowy	Wiktoryn
1925	3455,05	—	15 527,45	7 136,55
1926	100,—	—	10 225,27	9 838,49
1927	200,—	—	17 196,96	14 622,80
1928	—	225,—	20 667,62	16 614,07
1929	—	253,—	21 532,89	18 718,95
1930	—	1300,—	17 011,20	12 386,25
1931	—	925,—	13 793,70	13 537,99
1932	—	675,—	9 163,11	10 487,58
1933	—	70,—	5 518,47	6 492,42
1934	—	50,70	2 328,20	—
1935	—	150,—	1 273,22	1 830,36
1936	—	423,50	4 016,78	3 706,84
1937	—	1002,42	5 178,87	1 742,82
1938	—	461,35	5 293,47	2 480,76
1939	—	1258,79	11 700,30	7 004,60
Suma	3755,05	3346,76	160 427,51	126 600,43

Źródło: na podstawie sprawozdań z działalności ogólnej LTD, WAPL, LTD, sygn. 38, 27.

ców i kalek około 360 zł, czyli nie była to taka tania forma pomocy w przeliczeniu na osobę. Jeśli chodzi o wydatki roczne to największy koszt utrzymania zakładów był w roku 1930 i wyniósł prawie 330 tys. złotych, zaś najmniejszy w roku 1935 — nieco ponad 100 tys. złotych. Daje się również zaobserwować wzrost kosztów utrzymania zakładów od początku omawianego okresu do właśnie 1930—1932 roku, po czym koszt ten zmniejsza się ponieważ LTD nie wytrzymując tego obciążenia finansowego zamyka w tym czasie 3 następne zakłady (wcześniej zlikwidowano ochrony V i III w latach 1922 i 1923). Od roku 1933 koszty utrzymania zakładów kształtują się w granicach 150—100 tys. złotych, by ponownie wzrosnąć w roku 1938 do 180 tys. zł.

Tabela 6 przedstawia dotacje LTD z funduszy ogólnych przeznaczone na niektóre z jego zakładów. Tak więc w latach 1925—1939 na Salę sierot przeznaczono 160 427,51 zł, co stanowi ok. 22% kosztów utrzymania, na Schronisko starców i kalek 126 600,43 zł — ok. 16%, na Dom Zarobkowy 3755,05 zł — niecały 1% i na Wiktoryn 3346,76 — również nieco mniej niż 1%. Należy tu podkreślić raz jeszcze, że chodzi tu o pieniądze z puli „na cele ogólne” przeznaczone przez LTD na poszczególne zakłady poza ich funduszami w Towarzystwie. Dodać także należy, że w latach 1928—1831 LTD cofnęło dotacje dla Domu Zarobkowego w związku z tym, że przestał on pełnić swoje funkcje, do których został powołany. Schronisko im. Zyszkiewiczów otrzymywało bardzo niewielkie dotacje LTD, w zasadzie utrzymywało się z czynszów z kamienicy, w której się mieściło. Ochrony zaś utrzymywane były prawie wyłącznie z dotacji Towarzystwa -- stanowiły one prawie 90% kosztów utrzymania.

Prowadzenie zakładów opiekuńczych było najważniejszą formą działalności Towarzystwa w całym okresie międzywojennym. Odgrywały one dużą rolę, zwłaszcza w wychowaniu sierot. Udział Towarzystwa w pomocy społecznej w latach 1919—1923 można prześledzić chociażby na przykładzie jednej z dziedzin jego działalności, jaką było prowadzenie przedszkoli. W 1919 roku w Lublinie działało 11 przedszkoli prywatnych (z czego 5 należało do LTD) oraz 7 przedszkoli miejskich podległych Magistratowi. W przedszkolach LTD wychowywało się w tym czasie 700 dzieci, zaś w pozostałych w sumie 950 dzieci. W roku 1923 do 4 przedszkoli LTD uczęszczało około 380 dzieci. Liczba dzieci w pozostałych przedszkolach również uległa zmniejszeniu, w 7 przedszkolach miejskich pozostało pod opieką tylko 357 dzieci. Ogromne znaczenie posiadały również zakłady Towarzystwa, a w szczególności 2 sierocińce, w których przebywało około 240 dzieci i 3 schroniska dla staruszek, starców i kalek — około 180 osób.

Dzięki tym zakładom około 1000 dzieci miało stworzone podstawowe warunki do życia i rozwoju, kilkuset starców i kalek pozostających bez środków do życia miało zapewnioną spokojną i w miarę dobrą starość.

W tym okresie Towarzystwo działało wykorzystując prawie wyłącznie własne środki finansowe. Po roku 1923 zmuszone było ograniczyć w dalszym ciągu jedną z największych i najaktywniejszych organizacji charytatywnych w mieście.

swoją działalność w związku z narastającymi kłopotami finansowymi i organizacyjnymi. Chociaż zlikwidowano część zakładów, to udział w opiece społecznej miasta był nadal bardzo duży. Towarzystwo pozosta-

SUMMARY

Before the war, the Lublin Charitable Society was the greatest charitable institution in our region. Its activity provides a model for so many charitable associations and foundations which have been formed lately. The Lublin Charitable Society worked in Lublin between 1815 and 1952. It associated a lot of members and had a well-developed network of almshouses, especially at the end of the 19th and at the beginning of the 20th centuries. One of the sources of incomes for the Charitable Society were the membership fees. The others were: offerings, perpetual entries, legacies, incomes from the shows, rejoicings, concerts, collections, offerings in poor-boxes. The paper gives a brief historical presentation of the activity of the Charitable Society.